

Інформаційне право

УДК 342.4(328)

КОРЖ І.Ф., доктор юридичних наук, с.н.с., завідувач Наукової лабораторії
ДНУ ПБП НАПрН України.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0446-5975>.

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРАХ ДУХОВНОСТІ І КУЛЬТУРИ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. В даній статті досліджується питання ефективності та якості здійснення парламентського контролю у сферах духовності і культури, як аспект забезпечення національної безпеки в сучасних умовах ведення гібридної агресії Російської Федерації проти України. Зазначено, що парламентський контроль в Україні є вкрай недостатнім та доволі суперечливим, що не дає змоги поки що стверджувати про усталеність парламентського контролю як такого, про його належне наукове осмислення та правове закріплення в сучасних умовах, особливо в умовах ведення гібридної агресії Російської Федерації проти України. Констатовано, що соціальні зміни, зумовлені глобалізаційними процесами, впливають на стан забезпечення національної безпеки у таких сферах, як культура і духовність. Нині зазначене питання вивчено недостатньо, а тому потребує подальшої розробки. Зазначено, що у сфері культури певні позитивні зміни щодо здійснення державного (парламентського) контролю в останні роки досягнуто. Однак, у сфері духовності (духовної культури) та в пов'язаній з нею релігійній сфері, внаслідок здійснюваних Російською Федерацією ідеологічних диверсій та інформаційних спецоперацій, в Україні фактично породжена духовна криза, вирішення якої є невідкладним завданням державної влади. Парламентський контроль у зазначених сферах, який має здійснюватися через призму національної безпеки, фактично відсутній. Напрацьовано ряд пропозицій, які доцільно впровадити у процес здійснення парламентського контролю за згаданими сферами.

Ключові слова: духовна криза; духовні цінності, духовність, експансія, культура, парламентський контроль, світогляд.

Summary. This article examines the issue of the effectiveness and quality of the implementation of parliamentary control in the spheres of spirituality and culture, as an aspect of ensuring national security in the modern conditions of the hybrid aggression of the Russian Federation against Ukraine. It is noted that parliamentary control in Ukraine is extremely insufficient and rather contradictory, which does not yet allow to talk about the stability of parliamentary control as such, about its proper scientific understanding and legal consolidation in modern conditions, especially in the context of the hybrid aggression of the Russian Federation against Ukraine. It was stated that social changes caused by globalization processes affect the state of ensuring national security in such spheres as culture and spirituality. Currently, this issue has not been studied enough, and therefore needs further development. It was noted that in the field of culture, certain positive changes in the implementation of state (parliamentary) control have been achieved in recent years. However, in the sphere of spirituality (spiritual culture) and in the related religious sphere, as a result of the ideological sabotage and special informational operations carried out by the Russian Federation, a spiritual crisis has actually been generated in Ukraine, the resolution of which is an urgent task of the state power. Parliamentary control in these areas, which should be carried out through the prism of national security, is virtually absent. A number of proposals have been worked out, which are advisable to be introduced into the process of exercising parliamentary control over the aforementioned spheres.

Keywords: spiritual crisis, spiritual values, spirituality, expansion, culture, parliamentary control, worldview, values.

Анотація. В данній статті розглядається питання ефективності та якості здійснення парламентського контролю в сферах духовності та культури, як аспекту забезпечення національної безпеки в сучасних умовах ведення гібридної агресії Російської Федерації проти України. Зазначено, що парламентський контроль в Україні є надзвичайно недостатнім та досить суперечливим, що не дозволяє поки говорити про стійкість парламентського контролю як такого, про його належне наукове осмислення та правову закріпленість в сучасних умовах, особливо в умовах ведення гібридної агресії Російської Федерації проти України. З'ясовано, що соціальні зміни, спричинені глобалізаційними процесами, впливають на стан забезпечення національної безпеки в таких сферах, як культура та духовність. Наразі даннє питання досліджено недостатньо, а тому потребує подальшої розробки. Зазначено, що в сфері культури певні позитивні зміни щодо здійснення державного (парламентського) контролю в останні роки досягнуті. Однак, в сфері духовності (духовної культури) та в пов'язаній з нею релігійній сфері, в результаті здійснюваних Російською Федерацією ідеологічної диверсії та інформаційних спецоперацій, в Україні фактично породжено духовний криза, вирішення якого є неотложною задачею державної влади. Парламентський контроль в зазначених сферах, який повинен здійснюватися через призму національної безпеки, фактично відсутній. Розроблено ряд пропозицій, які цілеспрямовано впровадити в процес здійснення парламентського контролю над згаданими сферами.

Ключові слова: духовний криза, духовні цінності, духовність, експансія, культура, парламентський контроль, світогляд, цінності.

Постановка проблеми. Демократичне врядування неможливе без функціонування принципів прозорості та підзвітності. Головна роль у забезпеченні зазначеного покладена на парламент. Контрольні повноваження парламенту є однією з найважливіших сфер його діяльності. Як свідчить практика, парламентський контроль може бути найбільш ефективним лише тоді, коли парламент має доступ до різноманітних джерел інформації.

Ключову роль у процесі здійснення парламентського контролю відіграють парламентські комітети, а також тимчасові спеціальні та слідчі комісії, які мають його здійснювати фактично в усіх сферах життєдіяльності. В цілому парламентський контроль є дієвим механізмом розвитку демократичної, правової, соціальної держави та громадянського суспільства. Саме від повноти реалізації Верховною Радою України своїх контрольних повноважень, системності, ефективності і всебічності здійснюваної нею парламентського контролю залежить урегульованість функціонування суспільних відносин у державі, вирішення завдань, які стоять перед державою. Зазначене є нині вкрай важливим в умовах здійснення гібридної агресії Російської Федерації проти України, тому питання здійснення парламентського контролю набуло надзвичайної гостроти саме у сфері національної безпеки.

Розробкою проблем парламентаризму з позицій досягнень світової теорії та практики займалися такі вітчизняні вчені, як: О. Андрійко, А. Георгіца, В. Журавський, О. Копиленко, М. Козюбра, А. Колодій, В. Копейчиков, Л. Кривенко, М. Мироненко, В. Опришко, В. Погорілко, В. Селиванов, Ю. Тодика, В. Шаповал, Ю. Шемшученко та ін.

За період незалежності в Україні були захищені дисертаційні дослідження, зокрема, Ю. Барабашем, О. Майданник, які безпосередньо стосувалися проблем реалізації на теренах України парламентського контролю.

Однак, щодо окресленої проблеми, присвяченим питанням духовності і культури через призму національної безпеки в умовах гібридного конфлікту, наукових праць поки що не вистачає.

Метою статті є визначення та оцінка ефективності здійснення парламентського контролю у сферах духовності і культури в умовах гібридної агресії Російської Федерації, розкрити його недоліки і прогалини та напрацювати пропозиції щодо шляхів і механізмів підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу. Як зазначено в наукових дослідженнях, принцип народовладдя як універсальна політико-правова ідея сучасного конституціоналізму є невід'ємною складовою системи загально визнаних конституційних цінностей, що у своїй сукупності становлять засади демократичного конституційного ладу України. Адже демократія – це і є, насамперед, здійснення влади безпосередньо народом чи від його імені та в його інтересах спеціально уповноваженими на це органами публічної влади [1].

Саме народний суверенітет є необхідною передумовою правового обмеження держави, оскільки народ через демократичні процедури легітимації влади наділяє її частиною відповідні державні органи, за допомогою конституції формує державу, владні структури, делегує їм відповідні повноваження, тим самим добровільно обмежуючи свій суверенітет і водночас встановлюючи межі втручання держави у суспільне життя [2].

Демократія передбачає встановлення підконтрольності держави, її органів, народу, що логічно тягне за собою виникнення правового обов'язку держави діяти щодо суспільства, кожного його члена тільки в межах права [3, с. 389]. Зазначене органічно влітає в категорію “правозаконність” ознаку взаємної відповідальності держави і громадянина, оскільки, з одного боку, держава відповідальна за свою представницьку діяльність перед верховним суб'єктом влади, а разом з тим і кожним його членом [4, с. 24].

Водночас необхідно зазначити, що ефективне функціонування будь-якого органу державної влади неможливе без налагодження дієвої системи контролю за виконанням прийнятих ним рішень, адже сама ефективність будь-якого рішення залежить від здійснення належного контролю за ним. Тому “контроль у сфері управління має як самостійне значення, так і є елементом, частиною інших функцій управління, засобом перевірки забезпечення виконання функцій управління, здійснюваним на заключних етапах процесу” [5, с. 18]. Важливість такого контролю підкреслюється в діяльності окремих державних органів зокрема структурним виокремленням контрольної функції у самостійну, відносно незалежну від реалізації інших функцій відповідного органу функцію, хоч і системно пов'язану з ними.

Саме тому, нині, в теорії та у практиці парламентаризму опрацьовані та конституційно закріплені різноманітні концепції здійснення парламентського контролю за виконанням законів, а також за діяльністю виконавчої влади загалом. Такий підхід є апробованим на практиці. Він видається правильним і підтверджується наявним зарубіжним досвідом функціонування парламентських інституцій. Зазначене стосується й українського парламентаризму, оскільки він увібрив у себе як згадані концепції парламентського контролю, так і їх реалізацію у практиці державотворення у сучасній Україні [6, с. 2]. Відповідно до зазначеного в положеннях частини другої статті 1 Закону України [7], Регламентом Верховної Ради України встановлюється порядок здійснення її контрольних функцій. Особливості здійснення контрольних функцій у сферах національної безпеки і оборони визначаються Законом України “Про національну безпеку України” [8].

Невід'ємним елементом, напрямком чи формою такого контролю є контроль з боку не лише самого парламенту як цілісного органу державної влади, але й його здійснення з боку створених у його структурі робочих органів – парламентських комітетів. Саме відповідно до положень статті 14 Закону України [9] комітети Верховної Ради України здійснюють свою контрольну функцію.

Водночас, досвід парламентського контролю, з огляду на історичну ретроспективу, є в Україні вкрай недостатнім та доволі суперечливим. Це не дає змоги поки що стверджувати про усталеність парламентського контролю як такого, про його належне наукове осмислення та правове закріплення в сучасних умовах, особливо в умовах ведення гібридної агресії Російської Федерації проти України. Як зазначають дослідники, практика функціонування парламентських комітетів в Україні вказує на те, що контрольна функція, на жаль, все ще не стала повноцінною та щоденною формою комітетської діяльності порівняно, скажімо, із законопроектною роботою комітетів Верховної Ради України. Підтвердженням зазначеного є те, що передбачене відповідно ст.ст. 6 і 53 законів України [8; 10] створення комітету Верховної Ради України, до предмета відання якого віднесено питання забезпечення контрольних функцій Верховної Ради України за діяльністю органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів, до цього часу не вирішено, хоча відповідний законопроект, внесений до Верховної Ради України у 8-му її скликанні і перереєстрований у 9-му її скликанні [11] лежить без руху.

Тут доречно нагадати, що характерною ознакою демократичної держави є наявність системи органів, які здійснюють контрольні функції у сфері діяльності спеціальних служб, тобто, державні органи, які відповідно до національного законодавства призначені здійснювати розвідувальну та контррозвідувальну діяльність, а також інші спеціальні функції з метою забезпечення національної безпеки держави. Важливу роль у цій системі, незалежно від форми державного правління, відіграють законодавчі органи. Наявність дієвого парламентського контролю гарантує функціонування спеціальних служб у межах чинного законодавства і є запобіжником порушення ними конституційних прав і свобод людини та громадянина. У демократичних країнах парламентський контроль є продуктом певного історичного розвитку та національної політичної культури.

Демократичне суспільство потребує чітко регламентованого запобіжника перед існуючою спокусою для влади використати спецслужби у вузько партійних чи внутрішньополітичних, або навіть особистих інтересах. Головну роль у демократичній системі стримувань та противаг має відігравати парламентський контроль. Здатність парламенту та суспільства в цілому контролювати спеціальні служби є лакмусовим папірцем для перевірки на справжність демократії та верховенства права. Зарубіжні країни мають суттєвий досвід здійснення згаданого контролю, який слугує хорошим прикладом для українських парламентарів, було б лише у них бажання врегулювати дане питання. А тому нехтувати реалізацією парламентського контролю з боку комітетів того ж таки парламенту неправильно. Адже це врешті може мати небезпечні наслідки для розвитку парламентаризму в цілому [6]. Крім того, такий контроль, будучи рутинною, повсякденною формою роботи парламентських комітетів, повинен слугувати цілям забезпечення прозорості і відкритості парламенту України загалом, підвищення ефективності його діяльності тощо. Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз в нинішніх умовах гібридної агресії має перебувати під постійним контролем як самого народу, так і створених ним державних органів.

Нині у світі відбуваються великі соціальні зміни, зумовлені глобалізаційними процесами, однак вплив глобалізації на стан забезпечення національної безпеки у таких сферах як культура і духовність вивчений недостатньо і потребує подальшої розробки. Адже духовність – це внутрішній світ людини, осередок її інтелектуальних і емоційно-вольових сил у єдності свідомості, самосвідомості, світогляду і волі. Духовність

об'єктивує свої цінності в ідеях, принципах, нормах, еталонах, діях позитивної чи негативної соціальної орієнтації, які формуються шляхом сприйняття та оцінки навколишніх явищ. Духовність – це втілення в світоглядних орієнтаціях людини сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, нації, що визначає спрямованість особистісних потреб, бажань і зумовлює настанову на відповідний життєвий вибір. Це осмислення людиною гуманістичного сенсу мети людської життєдіяльності.

Як зазначають дослідники, в структурі духовності доцільно розрізняти дух і душу. Поняття “дух” прийнято пов'язувати з діяльністю свідомості. Дух завжди діяльний, активний, повний творчої енергії. Саме завдяки діяльності духу людина сприймає і оцінює світ насамперед в ідеях різного світоглядного характеру: філософсько-гуманістичних, морально-етичних, екологічних, релігійних та інших. Проте дух є цілісність в структурі особистості, яка робить її тим, що вона є.

На відміну від духу “душа” – це скоріше психологічний феномен. Вона відображає життя за допомогою почуттів, емоційних морально-психологічних станів, які виникають у зв'язку з оцінкою людиною тих чи інших явищ зовнішнього або внутрішнього світу. Тому душа може страждати, боліти, хвилюватись, радіти і таке інше [12].

У свою чергу, культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Усі ми належимо до тієї чи іншої культури. Культура – це поєднання людських знань, переконань і норм поведінки, які ми переймаємо, а потім передаємо майбутнім поколінням. Культура – ключовий фактор соціалізації, який регулює різні сфери взаємодії людей – від повсякденного спілкування до функціонування глобальної економіки. Тому культурі притаманна різноманітність її ролей у суспільстві.

Поняття культури є дуже багатозначним. Сьогодні існують десятки, якщо не сотні визначень культури. Зазвичай під нею розуміють рівень духовного (точніше, душевно-духовного) розвитку народу чи суспільства. Досягнення у мові, релігії, моралі, філософії, науці, мистецтві, системі освіти й виховання; власне, сукупність цих видів людської діяльності і зветься культурою. Іноді в поняття культури включають також право, державний лад, громадський устрій, етикет, суспільні звичаї і форми спілкування, а також економіку, промисловість, техніку, господарство. Однак все це, хоч воно також відбиває рівень духовного розвитку, доцільніше віднести до поняття цивілізації і, таким чином, розрізнити культуру від цивілізації [13].

Західні культурологи, незважаючи на різне розуміння ними суті культури, вбачають у ній примат духовного над матеріальним. Вони розуміють культуру як сукупність духовних символів, форму розумової діяльності, систему знаків, комунікацію, інтелектуальний аспект штучного середовища тощо.

Зазначимо, що духовна культура насамперед охоплює сферу духовного виробництва – це сукупність форм суспільної свідомості, способів створення і використання духовних цінностей, форм комунікації людей. Будь-яка абсолютизація чи недооцінка матеріальної або духовної сторони культури збіднює її як надзвичайно багатогранне, цілісне явище. Поняття духовної культури включає всі галузі духовної сфери; показує соціально-політичні процеси, що відбуваються в суспільстві. Елементами духовної культури є: звичаї, норми, цінності, знання, інформація, значення.

Духовна культура визнається як різноманітний досвід життєдіяльності соціальних суб'єктів, що включає в себе найсуттєвіші результати суспільного досвіду народів щодо освоєння суспільного буття, соціуму в цілому, багатогранних духовних цінностей. Такий досвід має загальний, універсальний характер. Це також такий спосіб свідомої організації особистістю своєї індивідуальної сенсожиттєвої діяльності в сфері духовного і матеріального виробництва, який забезпечує їй всебічну самореалізацію, самоздійснення

її сутнісних сил, різноманітних життєпроявів. Духовна культура як елемент духовного життя, суспільних, духовних відносин включає в себе певну систему цінностей, знань, переконань, світоглядних орієнтацій, норм, традицій в органічній єдності з соціальною гуманістично значимою діяльністю людей щодо освоєння, творення буття. До неї відносять продукти духовної діяльності людини, які існують переважно в ідеальному вигляді: поняття, уявлення, вірування, почуття і переживання, доступні свідомості і розумінню всіх людей. Духовна культура створює особливий світ цінностей, формує і задовольняє наші інтелектуальні та емоційні потреби. Духовна культура – це продукт суспільного розвитку, її основне призначення полягає у продукуванні свідомості.

Зазначимо, що культура виступає єдиним механізмом передачі соціального досвіду від покоління до покоління, від епохи до епохи, від однієї країни до іншої. Адже, крім культури, суспільство не має інших способів передачі досвіду, нагромадженого попередниками. Саме через це культуру не випадково вважають соціальною пам'яттю людства, а розрив культурних зв'язки між поколіннями призводить до її втрати (феномен “манкуртизму”) з усіма негативними наслідками [13].

І культура, і духовність відповідним чином співвідносяться з релігією. Вони мають спільні витoki і корені, які лежать у людській практиці. По мірі ускладнення суспільного організму, його матеріальної і духовної культури більш вагомими стають і самі релігійні системи, утворюючи своєрідну підсистему цінностей.

Відповідно, це надзвичайно важливі складові національної безпеки для України, особливо в нинішніх умовах. Саме внаслідок негативного ідеологічного впливу Російської Федерації на свідомість, духовність та культуру українських громадян насамперед прикордонних регіонів України, і не тільки їх, Україна має ряд конфліктних у військовому відношенні ситуацій на своїй території (окупований Крим, частково окуповані Донецька та Луганська області), а також конфліктні ситуації, що склалися у суспільстві в духовній та культурній сферах. Мова йде про гарантоване застосування та використання державної мови в усіх сферах життєдіяльності, використання та застосування свого національного культурного надбання в ЗМІ та в телекомунікаційних системах, а також про напрацювання та забезпечення у громадян в умовах нової системи духовних цінностей домінування принципу соціальної відповідальності за свою діяльність, справи і вчинки, що має мінімізувати підґрунтя для виникнення соціальних конфліктів на етнічному, культурному і релігійному ґрунті.

Як зазначають непоодинокі науковці, для подолання духовної кризи в нових соціально-історичних умовах потрібна радикальна перебудова свідомості і поведінки людей, формування нової шкали духовних цінностей, напрацювання відповідної державної політики, стратегій і державних програм, упередження від впливу на громадян радикальних і інших шкідливих для людського світогляду та духовності ідеологічних штампів та спеціальних програм окремих держав (на зразок “руського міра” Російської Федерації чи ісламського радикалізму), що в зрештою призводить до виникнення відповідної напруги у суспільстві, і навіть – до глибоких криз у гуманітарній та інших сферах життєдіяльності. Можливо припустити, що в новій системі духовних цінностей домінуючим буде принцип соціальної відповідальності за свою діяльність, справи і вчинки. Це – об'єктивна необхідність, веління нашого часу. Адже діяльність і поведінка, не підкріплені відповідальністю перед суспільством, здатні перетворити духовно нерозвинену особистість на людину-робота, який опікується лише собою і руйнує все навкруги.

В сучасній системі духовних цінностей глобальна відповідальність за життя на землі має мати пріоритети перед свободою, яка вже давно перетворилась на свавілля, на діяльність без контролю, кордонів і обмежень. Гідне місце мають посісти принципи

контролю і самоконтролю, установка на поведінку свідомо самоорганізованої, самоконтрольованої і саморегульованої людини. Саме людина, як член соціуму яка інтегрована в різні соціальні структури шляхом міжособистісних відносин, які регулюються і правом, і нормами моралі, цінностями духовної культури має домінувати в сучасному житті. Тому життя без моралі, духовності може призвести лише до соціальної дезорганізації та руйнації, що можна побачити в сучасному глобалізованому світі. Сформувати духовність у людини, це значить виховувати її в душі істинного гуманізму, всеосяжно і ґрунтовно, з врахуванням духовних основ особи (ними є творчість, буття, свобода і відповідальність, сенс буття, любов), а також сучасного стану природничих і суспільних наук, рівня розвитку економіки та культури, літератури і мистецтва, соціальних і політичних відносин у світі і в нашій країні. Цей процес пов'язаний з перебудовою суспільства на засадах демократії, справедливості і чесності [14].

Для українського суспільства, яке формується в сучасних умовах як розвинуте, інформаційне суспільство, соціально направлене і освічене в правовому відношенні, згадані вище принципи вкрай важливі для свого становлення як цивілізованого суспільства. Саме суспільство, розвиваючись, має контролювати безпосередньо чи опосередковано, у взаємодії з органами державної влади, згадані процеси, корегувати та усувати відповідні негативи, що супроводжують його розвиток. Мова йде, насамперед, про представницькі органи країни, і парламент – в першу чергу. Це питання є важливим з точки зору забезпечення національної безпеки.

Сьогодні тема духовності означається як тяга до вершин культури. Дуже вдало висловився П'єр де Шарден, який сказав: "Ми не людські істоти, які мають духовний досвід, а духовні істоти, що мають людський досвід". Затхла атмосфера бездуховності просякає всі сфери нашої життєдіяльності і від того нам так дискомфортно і з іншими, і з самими собою.

Науково-технічний прогрес направив людину на те, що тимчасове. А. Ейнштейн сказав: "Я боюсь, що обов'язково прийде час, коли технічне замінить просте людське спілкування і світ отримає покоління ідіотів". Криза культури виникає в тих випадках, коли мораль тікає з-під ніг, коли розривається зв'язок з віковичними цінностями. Звичайно, для нас є важливим і лікування, і дах над головою, і їжа, але і в цьому самому мають потребу і тварини. Якщо ми занедбуємо те, що піднімає нас над тлінним світом, то рано чи пізно опиняємось у безвиході. Так було в часи занепаду античного світу, так є і в нашу днину [15].

Нині подібне відбувається в Україні, коли такі історично надбані цінності, як повага до старшого покоління, спадкоємність поколінь, вивчення, врахування і примноження історичного досвіду, стали для певних політичних кіл, насамперед які знаходяться у державній владі, своєрідним анахронізмом, пережитком минулого. Зазначене лише не сприяє консолідації українського суспільства перед викликами, що постали перед країною, а й призводить до його розшарування як в соціальному, культурному, духовному, мовному тощо сенсі, створює загрози відповідного характеру, що направлені на підрив подальшого існування держави.

Аналіз національного законодавства свідчить, що зазначеним категоріям в гуманітарній сфері державною владою приділено недостатньо уваги. Якщо в останні роки у питаннях культури, мови та освіти відбулися певні позитивні зміни – їм державна влада почала приділяти належну увагу, приймаючи ті, чи інші нормативно-правові акти та державні програми, що регулюють вирішення даного питання, то у питаннях духовності, духовної культури ситуація склалася протилежною, вона – негативна. Основна проблема – це розмитість в сучасних умовах історично напрацьованих моральних цінностей.

Як сказав невідомий поет, – “все заплуталось у хаосі визначень і понять, таких як: гендерність, спотворення інституту сім’ї, секулярності, гедонізму, нових медичних технологій (клонування, генна інженерія, евгеніка), дехто навіть пропонує вивести новий вид людини шляхом більш досконалого схрещування”.

В контексті зазначеного вище, гострим для українського суспільства залишається неvirішене теологічне (церковне) питання. Мова йде про релігійне протистояння в Україні, від вирішення якого державна влада фактично самоусунулася. Як зазначалося вище, національне законодавство не містить правових норм, які б врегульовували дану проблему. А парламентський контроль за згаданою проблемою з метою її вирішення, взагалі відсутній.

Спричинений діями Російської православної церкви церковний розкол в Україні, який фактично започаткований в інтересах імперської ідеології “руського міру” Російської Федерації, а також бажанням цієї церкви домінувати в православному світі, поставив саму Україну на грань розколу за релігійною ознакою.

Незважаючи на фактичне відокремлення церкви від держави, представники російської церкви в Україні (УПЦ) активно провадять політичну діяльність, балотуючись та обираючись до органів місцевого самоврядування різного рівня. При цьому, представники даної церкви: зайняли фактично антидержавницьку (проросійську) позицію щодо свого відношення до агресії на Сході України, окремі представники якої беруть активну участь у бойових діях та освячують злочинні дії сепаратистів; не сприймають українських воїнів та добровольців у питанні церковного освячення (благословення) воїнів на священну боротьбу з ворогом; не сприймають і не визнають Православну церкву України, яка зайняла активну патріотичну позицію у наданні духовної допомоги українським воїнам; вважають українську мову Богом неугодною для церковного служіння; пропагандують серед віруючих своїх громад фактично ідеологічні штампи “руського міру” тощо. Тим самим ця церква є фактично колабораціоністською силою в Україні, іноземним агентом, 5-ю колоною в Україні і, незважаючи на законодавчі вимоги про зміну своєї назви, оскільки не є самостійною релігійною структурою, ігнорує ці вимоги.

Даний негатив доповнюється існуючим до цього часу в Україні розколом в суспільстві за мовною та частково за етнічною ознакою, що теж є наслідком рукотворної діяльності, насамперед, державної влади Російської Федерації та її спецслужб, про що свідчать безліч невідворотних фактів.

Зазначені факти своєїрідної “беззубості” державної влади щодо недопущення факту відкритого функціонування в Україні фактичного союзника її ворога свідчить про штучне створення руками самої державної влади передумов для виникнення загроз національній безпеці внутрішнього характеру.

Зазначимо, що ні Закон України “Про національну безпеку” [8], ні Стратегія національної безпеки [16], ні інші акти у сфері національної безпеки не містять положення, якими б регулювалося питання виховання, впровадження та захисту духовних цінностей, духовної культури у процесі становлення особистості громадянина України. Так само і в предметах розгляду питань у комітетах Верховної Ради України, і насамперед Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки [17], відсутній такий предмет парламентського контролю, як загальний стан, а також стан здійснення заходів щодо напрацювання, забезпечення і захисту духовності та духовної культури громадян України. Історично склалося так, що саме релігія поширювала духовні практики, однак духовність не обов’язково релігійна. Духовність, як правило, пов’язана з традиційною моральністю.

Зазначене є особливо важливим для України, оскільки ціннісна орієнтація громадян слугує своєрідним критерієм, фільтром у визначенні ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, системи установок, відстоювання принципів і переконань. Вона передбачає позитивне чи негативне значення об'єктів навколишнього світу для індивідууму чи суспільства і визначається не їхніми властивостями як такими, а їх місцем та наявністю в людській життєдіяльності інтересів і потреб, соціальних відносин, критеріями і способами оцінки цього значення, виражених в моральних принципах і нормах, ідеалах, установках і цілях. Саме на цих принципах має здійснюватися виховання молодого покоління, покоління майбутнього України, оскільки сучасне покоління громадян не є в ціннісному відношенні однорідно-орієнтованим в нинішніх умовах щодо майбутнього молоді держави.

Саме нині є необхідність формування нових ціннісних орієнтацій, нових ціннісних ідеалів, ціннісного світогляду людини-громадянина, яка буде жити і працювати в XXI столітті в Україні – незалежній європейській державі, де цільові та ціннісні орієнтації сполучатимуть творчість, нові оригінальні ідеї з народними традиціями та культурою. Тому задамося питанням: Чи може людина жити без духовності? Звичайно може, але з великими труднощами, в стані деградації та з ризиком самознищення. Тому людина, що не здатна вибудувати свою життєву перспективу, мотивувати себе щодо осмислених норм, переосмислювати притаманні їй мотивації та створювати собі нові мотивації, втрачає сенс життя, втрачає позитивні мотивації власного розвитку. Така ситуація в житті людини називається *духовною кризою*. Саме зазначене постійно нав'язує українському суспільству нинішній ворог України – Російська Федерація, так само як окремі принципи бездуховності приходять до нас із Заходу (втрата поваги до традиційних сімейних цінностей, аморальність тощо).

З огляду на зазначене, саме духовність, духовна культура українського народу в цілому і громадянина – зокрема, має бути захищена державною владою, розвиватися і збагачуватися, насамперед, в середовищі молодого покоління. Без зазначеного нівелюються національні цінності українського народу, які український народ зумів через віки свого приниження і гноблення зберегти і розвинути. Тому, нині вкрай актуальним є вислів: “Народ, який вміє тільки запозичувати чужі фундаментальні еталони, зразки, норми та чужі фундаментальні системи мотивацій, не може ніколи бути вільним. Рано чи пізно він або завойовується, або погоджується на добровільне рабство, або зникає”.

Сьогодні ми є не лише свідками, але й учасниками кризи моральності і правосвідомості, соціальної нестабільності, політичної дезорієнтації та дестабілізації молоді. Важливим чинником цієї кризи є крах тоталітарної системи, яка формувала у всіх єдину систему цінностей та орієнтацій. Сучасні цінності – актуально ідеологічна проблема, проблема формування світогляду, що виступає інтегративною основою діяльності, як окремого індивіду, так і будь-якої соціальної групи, колективу, нації. Це також нова проблема, що має проростати і кристалізуватися заново, причому вибір світоглядних позицій, а отже і цінностей покладається на індивід, як суб'єкта життєдіяльності. Це звичайно проблема загальної значущості, бо процес державотворення в Україні висуває на передній план такі спільні для всіх ідеологічні цінності, як патріотизм та громадянськість, та їх відображення у свідомості, світогляді та поведінці [18].

Україна, здобувши політичний суверенітет, так і не спромоглася здобути духовний суверенітет. Причому духовний суверенітет з точки зору перспектив країни є визначальним. Якщо країна має духовний суверенітет, зберігає та відтворює власний духовний простір – навіть втрати економічного чи політичного суверенітету їй не страшні, бо з часом ці суверенітети відтворюються.

Націю визначає духовна спільнота, яка має духовний суверенітет, за будь-яких умов зберігає та відтворює духовний простір, доброзичливо ставиться до духовних людей та забезпечує духовність усіх сфер життя в процесі перетворень фундаментального рівня. Якщо це не так, то маємо не націю, а співжиття громадян, хата яких скраю, і вони в будь-який момент готові або інтегруватися цілою країною куди завгодно – в Європу чи в Росію, – або емігрувати поодиночки самостійно [19]. Тому на порозі ХХІ століття громадянська позиція особистості має формуватися не тільки на основі національної культури та духовності, а й на більш широких географічних перспективах, з урахуванням плюралізму, віросповідань (конфесій), систем ідей та прагнення до універсалізації. Якщо сформувати у людини чітко виражене усвідомлення своєї належності до певної держави, до нації, то вона буде свідомим громадянином та патріотом, в противному разі доведеться констатувати її манкуртизм. Кожному українському громадянину треба постійно пам'ятати про національну честь, якої ніхто не може позбавити, але яку можна втратити і заплямувати лише самому. Позбавляючись комплексу приниженості, меншовартості, він зберігає і національну честь, і власну гідність.

В контексті зазначеного важливого значення набуває процес виховання і розвиток почуття громадянського обов'язку і закріплення його відчуття у кожного громадянина України. Громадянин має усвідомлювати свою багатобічну залежність від держави, інтеріоризацію (перенесення в себе, усвідомлення) тих завдань, які поставила перед ним держава і які він повинен реалізувати в своїй діяльності, включаючи і захист держави від зовнішньої агресії. Вимоги українського суспільства в даний момент ґрунтуються на нагальній необхідності розбудови самостійної держави і захист її від зовнішнього ворога. Зазначене можна реалізувати через прояв своєї громадянської мужності, тобто здатності відстоювати державно-суспільні цілі, діяти рішуче, доцільно та активно за складних екстремальних ситуацій. Як зазначає американська дослідниця П. Уайт: “Якщо ми зацікавлені у формуванні громадянської мужності, вважаю за потрібне зосередитися на вихованні людей, які люблять свободу і справедливість, піклуються про благополуччя інших і знають як плекати і захищати ці цінності в повсякденному житті демократичного суспільства” [18].

Зазначені слова є вкрай актуальними для нинішньої України в цілому та для державної влади зокрема. Законодавство та парламентський контроль у згаданій сфері мають значну прогалину, що, у свою чергу, породжує певну пасивність органів виконавчої влади держави, не сприяє виправленню ситуації, що склалася в гуманітарній сфері та дозволяє ворогові реалізовувати свої завдання на території України, завдаючи певних збитків її національній безпеці.

Висновки.

Підсумовуючи вище викладене, можна констатувати наступне.

Парламентський контроль в гуманітарній сфері в контексті забезпечення національної безпеки в нинішніх умовах потребує невідкладного законодавчого врегулювання та практичного вдосконалення.

Зусилля державної влади в гуманітарній сфері та парламентський контроль в ній мають бути направлені на:

– напрацювання у громадян патріотичної самосвідомості, громадянської відповідальності і мужності, суспільної ініціативності і активності, готовності трудитися для розквіту Батьківщини, захищати її, підносити її міжнародний авторитет;

– виховання у громадян поваги до Конституції, законів Української держави, сформування потреби в їх дотриманні, прояву високої правосвідомості;

– виховання поваги до батьків, до свого родоводу, до традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього, як його представника, спадкоємця і наступника;

– розв'язання проблеми релігійного розколу та правового врегулювання функціонування філіалу Російської церкви в Україні;

– вироблення у громадян гуманності, шанобливого ставлення до культури, традицій, звичаїв інших народностей, які населяють Україну, високої культури міжнаціонального спілкування (толерантність та полікультурність) тощо.

Ці та інші якості та риси мають формуватися в процесі засвоєння духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання, як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики Українського народу, а також спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в душі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації.

Використана література

1. Веніславський Ф. Ідея народовладдя в теорії та практиці українського державотворення (соціально-правова цінність ідеї народовладдя). *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 3. С. 48-56.

2. Мацюк А. Громадянське суспільство – соціальна основа держави, влади і демократії. *Українське право*. 1995. № 1(2). С. 29-34.

3. Загальна теорія держави і права: підручник / Цвік М.В., Ткаченко В.Д., Богачова Л.Л. та ін.; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.

4. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави: монографія. Харків: Видавництво “ФІНН”, 2009. 216 с.

5. Андрійко О.Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: автореф. дис. ...док. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 1999. 42 с.

6. Контрольні повноваження комітетів Верховної Ради України: правове регулювання та проблеми реалізації. *Часопис Парламент*. 2015. № 1. 52 с.

7. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.10 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 12.03.2021).

8. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.18 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 12.03.2021).

9. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.95 р. № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.03.2021).

10. Про розвідку: Закон України від 17.09.20 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 12.03.2021).

11. Про парламентський контроль за дотриманням вимог Конституції та законів України щодо забезпечення національної безпеки в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів: проект закону України від 29.08.19 р. № 1204. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/webproc4_1?pf3511=66508 (дата звернення: 12.03.2021).

12. Проблема духовності з соціально-історичної точки зору. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/30425> (дата звернення: 17.03.2021).

13. Багатозначність поняття культури. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10204> (дата звернення: 17.03.2021).

14. Липка О. Проблема формування духовності особи в сучасному українському суспільстві. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/20417/02_Lupka.pdf?sequence=1 (дата звернення: 19.03.2021).

15. Про проблеми духовності у сучасному світі. URL: http://www.logos-kiev.org/publ/problemi_dukhovnosti_u_suchasnomu_sviti/1-1-0-12 (дата звернення: 19.03.2021).

---

16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”: Указ Президента України від 14.09.20 р. № 392/2020. *Офіційний вісник Президента України*. 2020. № 19. С. 26. Ст. 926.

17. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев’ятого скликання: Постанова Верховної Ради України від 29.08.19 р. № 19-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-20#Text> (дата звернення: 24.03.2021).

18. Формування майбутніх громадян України. Моральні якості вчителів. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/psychology/9938> (дата звернення: 25.03.2021).

19. Дацюк С. Що таке духовність та навіщо вона потрібна? URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/06/16/4026929> (дата звернення: 24.03.2021).

~~~~~ * * * ~~~~~
